

KONKURENCIJOS IR PARAMOS PROBLEMA EKONOMIKOJE, PRAKTINIAI JOS ASPEKTAI

Raimundė Matiušaitytė

Docentė
Vilniaus universiteto
Kauno humanitarinio fakulteto
Verslo ekonomikos ir vadybos katedra
Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas
Tel.: (8 37) 42 23 44, faksas 37 42 32 22
El. paštas: verslas@vukhf.lt

Edmundas Jasinskas

Doktorantas
Vilniaus universiteto
Kauno humanitarinio fakulteto
Verslo ekonomikos ir vadybos katedra
Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas
Tel. (8 37) 42 23 44, faksas 37 42 32 22
El. paštas: verslas@vukhf.lt

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti ekonomikos teorijų požiūrį į valstybės konkurencijos ir paramos politiką, ES konkurencijos politiką bei konkurencijos ir paramos politikos įgyvendinimo problemas žemės ūkyje.

Darbo objektas – ekonominė konkurencijos politika ir parama.

Naudoti metodai:

- *Mokslinės literatūros analizės ir sintezės metodai – siekiant nustatyti požiūrį į Vyriausybės konkurencijos politiką buvo analizuojami įvairių ekonomikos teorijų atstovų požiūriai.*
- *Interviu metodas – išsiaiškinti žemės nuomos kainų kitimo Kėdainių rajone tendencijas ir priežastis.*
- *Statistikos duomenų analizės ir kiekybinio apdorojimo metodai – siekiant išanalizuoti deklaratų pasėlių plotų dinamiką bei tiesioginių išmokų už pasėlius pasiskirstymą.*

Įvadas

Daug metų diskutuojama apie deramą valstybės vaidmenį ekonomikoje. Kai kurių ekonomistų teigimu, valstybė rinkos sąlygomis neturi reguliuoti ekonomikos, ji turi funkcionuoti savireguliacijos principu, kadangi mėginimai spręsti ekonomikos problemas padaro daugiau žalos negu naudos. Kitų ekonomistų nuomone, vyriausybės aktyvi politika mažinant nedarbą ir infliaciją gali turėti teigiamą poveikį visai ekonomikos raidai, kiekvienoje konkrečioje rinkos ekonomikos sistemoje yra ekonominės

veiklos sričių, pasižyminčių rinkos mechanizmo ribotumu, lemiančiu valstybės dalyvavimo ūkiniuose procesuose būtinumą. Šios ekonominės veiklos sritys ir lemia būtinas valstybės kišimosi į rinkos ekonomiką ribas.

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, valstybei teks svarbus vaidmuo administruojant ES struktūrinius fondus, tiesioginę paramą ir įgyvendinant bendrą konkurencijos politiką. Todėl, manytume, būtų naudinga išanalizuoti ekonomikos teorijų: merkantilizmo, klasikinės ekonomikos, keinsizmo ir ribinio naudingumo

(neoklasikai) atstovų skirtingą požiūrį į valstybės politiką, ES konkurencinės politikos principus, žemės ūkio konkurencijos problemas ir tendencijas.

1. Konkurencinės politikos ir paramos aspektai ekonominės minties istorijoje

Pirmieji ekonomistai, profesionaliai nagrinėję konkurencijos, prekybos ir jos ekonominės naudos klausimus, buvo merkantilistai, jų idėjos vyravo Europoje XVI–XVII a. ir XVIII a. pradžioje (Blaug, 1994).

Merkantilizmui būdingi du esminiai bruožai: turto tapatinimas su pinigais ir siekis kaupti pinigus valstybės viduje (Paliulytė, 1997).

Pagrindinis merkantilistų siekis: daugiau parduoti ir mažiau pirkti užsienyje, kad pinigai plauktų į šalį ir tai ją turtint.

Merkantilistai teigiamai vertino vyriausybės konkurencijos ribojimą ir „paramą“ verslui (Gronskas, 2001).

Valstybės valdžios keliamą pavojų verslininkystei ir neiškreiptai konkurencijai nuo XVIII a. ir vėliau pabrėžia ekonomistai klasikai: A. Smithas, D. Ricardas, T. Malthusas, Dž. St. Milis ir kiti. Ekonomistai klasikai aštriai kritikavo merkantilistų siūlymus valstybei aktyviai kištis į verslą, kartu teikti jai „paramą“.

A. Smithas parodė, kokį neigiamą poveikį merkantilistų siūlomi būdai daro šalies produkto vertei, taigi ir jos turtui. Pasak Ž. Simanavičienės (2002), A. Smithas buvo vienas iš pirmųjų ekonomistų, nusistačiusių prieš valstybės kišimąsi į verslininkystę. Jis buvo konkurencijos tarp verslininkų šalininkas, stambių monopolijų priešininkas.

Kritikuodamas merkantilistus A. Smithas pagrindė „nematomos rankos“ ir laisvos konkurencijos principą. Kiekvienas žmogus konkuruoja su kitais ir siekia panaudoti savo turimą kapitalą kuo naudingiau, „jis siekia tik sau

naudos, tačiau nematomos rankos nukreipiamas tikslui, kuris visiškai neįėjo į jo ketinimus. Siekdamas savo interesų, jis dažnai geriau tar nauja visuomenės interesams negu tada, kai sąmoningai siekia tą daryti“ (Gronskas, 2001).

R. Čiegio (2001) teigimu, naudos sau siekis slypi pačioje žmogaus prigimtyje. Bet juk kaip tik tai dažniausiai leidžia visiems pasiekti geriausių rezultatų. A. Smithas smerkė tas valstybės valdžios priemones, kurios dirbtinai siekė nukreipti į tam tikras ūkio šakas daugiau kapitalo, negu jo ten patektų esant laisvajai abipusės naudos prekybai, ir atvirksčiai, ribojo kapitalo įplaukas į kitas ūkio šakas. Jis parodė, kad merkantilistų siūlomoms priemonėms šaliai turtinti valstybės valdžiai dirbtinai ribojant prekių importą ir didinant eksportą duoda priešingą rezultatą, negu tas, kurio tikisi jų šalininkai: užuot didinusios šalies turtą, jos mažina tarptautinės prekybos naudą ir kartu riboja jos galimybes.

Didžiosios 1930 metų depresijos metu klasikinė ekonomikos mokykla negalėjo paaiškinti depresijos priežasčių, atsirado nauja ekonomikos mokykla – keinsizmas. 1936 m. Johnas Maynardas Keinsas išleido knygą „Bendroji užimtumo, palūkanų ir pinigų teorija“. Šioje knygoje jis teigia, kad vyriausybės pareiga yra kištis į ekonomiką siekiant mažinti nedarbą.

Robertas Heilbroneris pažymi, kad J. M. Keinsas knygoje „Bendroji užimtumo, palūkanų ir pinigų teorija“ (dažniausiai trumpinama „Bendroji teorija“) padarė stulbinančią ir bauginančią išvadą – nėra jokio automatinio saugos mechanizmo. Ekonomika veikia primena ne sūpuokles, kurios pačios visada siekia pusiausvyros, o liftą – šis gali nuolat kilti ir leistis, bet gali ir nejudėdamas stovėti. Ir stovėti jis gali tiek apačioje, tiek šachtos viršuje. Kitaip tariant, visai nebūtinai krizė turi pati save įveikti, ekonomika gali taip ir likti apimta stagnacijos, neaišku, kurį laiką, lyg burlaivis nurimus vėjui (Heilbroner, 1995).

A. Smitho ir J. Keinso pažiūros buvo visiškai priešingos. A. Smithas pasisakė už mažesnę, o J. Keinsas – už didesnę vyriausybės vaidmenį ekonomikoje ir konkurencinėje politikoje. Paulas ir Ronaldas Wonnacotai (1994) daro prielaidą, kad galbūt vyriausybės vaidmuo turėtų būti kartais didesnis arba mažesnis. Ekonomikos analizė nereiškia neišvengiamos arba tik aktyvios pozicijos. Ekonomistai turėtų sakyti: ne „daryk ką nors“, bet pirmiausiai pagalvok“ (Wonnacott, 1994).

Svarus austrų ekonomikos mokyklos atstovų indėlis į prekybos ekonominės naudos teoriją. Šios mokyklos įkūrėjas austras Karlas Mengeris pagrindė teiginį, kad prekių mainai negali būti ekvivalentiniai, net jei naudingi abiem rinkos sandorio dalyviams: mainai kiekvienam iš jų padeda geriau tenkinti asmeninius poreikius. Kitaip sakant, rinkos sandorio dalyviai – prekės pirkėjas ir pardavėjas – gauna naudą ne vienas kito sąskaita, o pačių prekių mainų dėka. Taip yra todėl, kad mainydamas rinkos dalyvis atiduoda prekę, kuri jam mažiau naudinga, ir mainais gauna jam naudingesnę prekę, t. y. geriau tenkinančią jo poreikius (Gronskas, 2001).

Realizuoti mainų naudą ūkinėje veikloje nelengva ne tik dėl to, kad tam trukdo administracinė valstybinė valdžios „parama“ verslui. Naudingumo ekonomikos atstovų požiūriu, valstybei ribojant prekybos laisvę ir teikiant „paramą“ savo verslininkams, kyla pavojus, kad mainų teikiama nauda bus perženota ir ji virs žala.

Po Pirmojo pasaulinio karo ribinio naudingumo teoriją plėtojo naujoji austrų mokykla (L. Mizesas, F. Hajekas). Jos atstovai, remdamiesi ekonomikos dalyvių psichika, neigė galimybę kontroliuoti ūkininkaujančių subjektų veiksmus ir teigė, kad ekonominius veiksmus turi efektyviai reguliuoti rinkos, paklausos ir pasiūlos mechanizmas, papildytas valstybinio ekonomikos reguliavimu (Lydeka, 2002). Tai

buvo neoliberalizmo doktrina, įrodinėjanti, kad ekonomikos raida visada buvo ir liks spontaniškas procesas, jog sąmoningai (planingai) valdyti ekonomikos neįmanoma.

Panagrinėjus ekonomines teorijas, skirtingai vertinančios paramą verslui, galima išskirti paramos verslui teigiamus ir neigiamus aspektus.

Šiuolaikinis valstybės valdymas neišvairduojamas be paramos verslui, tačiau būtina atkreipti dėmesį ne tik į paramos pranašumus, bet ir trūkumus. Kur įmanoma, reikia leisti veikti rinkos mechanizmui remiantis konkurencijos („nematomos rankos“) principu.

2. ES konkurencijos politika

ES vidaus rinkoje galioja konkurencijos taisyklės, sudarančios laisvosios ES įmonių konkurencijos, kuri turi tiesioginį poveikį ES įmonių konkurencingumui didėti, prielaidas. ES vidaus rinkoje yra draudžiami įmonių susitarimai, kurie vienaip ar kitaip ribotų konkurenciją ir laisvą prekių, paslaugų, asmenų ar kapitalo judėjimą iš vienos ES rinkos dalies į kitą. ES konkurencijos taisyklės taip pat draudžia įmonėms piktnaudžiauti dominuojančia padėtimi kitų įmonių atžvilgiu. Iš ES rinkoje galiojančių konkurencijos taisyklių pranašumų ES įmonėms galima paminėti ir antidempingo priemones, kurias ES gali taikyti ne ES įmonėms, taikančioms dempingo priemones.

Pasak Allano Tathamio (1999), laisvosios konkurencijos principas yra Europos Bendrijos (EB) ekonominės tvarkos šerdis. Iš konkrečių ES konkurencijos teisės uždavinių ir tikslų Allanas Tathamis (1999) išskiria tris kriterijus, kuriais grindžiama konkurencijos politika: 1) integracija; 2) teisingumas ir sąžiningumas; 3) efektyvumas.

Nėra bendros nuomonės, kiek efektyvumo kriterijus yra viršesnis už kitus tikslus arba

jiems nusileidžia. Vienareikšmiškas efektyvumo kriterijaus laikymasis gali prieštarauti kitiems minėtiems konkurencijos politikos tikslams.

Europos Komisija, atsižvelgdama į šią realią grėsmę, sutelkė dėmesį į poreikį užtikrinti konkurencinę rinkos struktūrą. Šio uždavinio vykdymas gali prireikus nulemti efektyvumo kriterijaus išstūmimą į antrąjį tikslų ir uždavinių ešeloną. Tai rodo efektyvumo kriterijaus palyginimas su smulkių ir vidutinių įmonių skatinimo uždaviniu (vienas iš sąžiningumo ir teisingumo aspektų). Allanas Tathamas (1999) pabrėžia, kad nenukrypstamas dydžio ir apimties augimo palaikymas yra nesuderinamas su laikymusi pažiūros, kad „jeigu mažas, tai ir gražus“. Todėl įgyvendinant konkurencijos politiką svarbu yra tinkamai suderinti šiuos du priešingus tikslus.

Ramūno Vilpišausko (2004) teigimu, Lietuvos institucijų laukia iššūkis – sugebėti tinkamai panaudoti ES fondų lėšas nedidinant mokesčių ir nemažinant finansavimo kitoms svarbiausioms Lietuvos vidaus politikos sritims, kurioms ES apskritai neturi tiesioginės įtakos (vidaus saugumas, policija, tvarkos palaikymas, sveikatos apsauga, socialinė pašalpa, švietimas). Jau dabar galima atkreipti dėmesį į tai, kad itin smarkiai telkiamasi ties ES struktūriniais fondais, nors jų paskirtis nėra verslo rėmimas. Struktūriniai fondai, kaip kartais sakoma, yra mokestis tiems, kurie nepatenkinti tuo, kas vyksta Europoje ir pasaulyje bei nesugeba konkuruoti. Jais skatinamas lojalumas, dėmesys ES. Ekonomikos terminais kalbant, svarbiausias jų tikslas – finansuoti projektus, kurie yra per didelį atskirų šalių įmonėms ar biudžetams finansuoti, ir turi išorės poveikį, dažniausiai porai ar daugiau valstybių narių (transportas, jo infrastruktūra, aplinkosaugos projektai), o ne apskritai parama verslui, kaip daugelio Lietuvoje yra įsivaizduojama. Pernelyg sureikšminant struktūrinius fondus ir neatsargiai

perskirstant biudžeto išteklius, viena vertus, gali būti sukuriami nerealūs lūkesčiai ir iškreipiamos privačios investicijos, kita vertus, per mažai dėmesio skirta tokioms sritims, kaip antai: sveikatos apsauga, socialinė pašalpa ir šių sričių reformoms, o jos dar nėra baigtos.

ES struktūrinių fondų pinigai nebus pagrindinis impulsas smulkaus ir vidutinio verslo plėtrai – tai tikrai tam tikra pagalba spręsti konkrečias problemas – kelti ar keisti kvalifikaciją, modernizuoti įrangą ir panašiai. ES parama ir pačioje ES nelaikoma pagrindiniu aktyvu plėtoti verslą. Struktūrinių fondų parama teikiama konkrečioms veiklos sritims, bet verslo sėkmė tiek priklausė nuo paties verslo, tiek ir priklausys. Neteisingai įsivaizduojama, kad nuo ES paramos priklausys įmonių išlikimas ar jų sėkmė konkuruojant. Galbūt kai kam ES parama labai padės, pvz., verslo konsultantams, kurie turės daugiau darbo ir daugiau uždirbs. Arba ūkininkams, kurių pajamos dėl to gali smarkiai padidėti. Tačiau svarbiausia ES struktūrinių fondų paskirtis buvo ir tebėra – sudaryti sąlygas prekybai, valstybių mainams (Vilpišauskas, 2004).

Nors ir kyla pavojus, kad įmonės, sugebėsiąsiančios pasinaudoti parama, turės geresnę konkurencinę padėtį nei konkurentai, negavę adekvačios struktūrinių fondų paramos. Tačiau yra ir kitokių nuomonių. Pasak Ramūno Vilpišausko (2004), tai tikrai nebus svarbiausias dalykas, lemiantis, kas bankrutuos, o kas išsilaikys ir konkuruos vidaus rinkoje. Europos Sąjungos pagrindas yra bendroji rinka. Tiesa, kuriant bendrąją rinką ir derinant ekonominės veiklos normas, iš bendrų normų galiojimo didžiausią naudą turi stambiausios įmonės, išplėtojusios masto ekonomiką. Mažoms įmonėms tai nėra taip aktualu. Įmonei, teikiančiai paslaugas ar gaminančiai prekes savo miestui, narystė ES gali būti visiškai neaktuali.

Ta dalis fondų, kuri yra skiriama smulkiam ir vidutiniam verslui, iš dalies prisideda prie konkrečių verslo problemų sprendimo (informacijos ir / ar investicinių lėšų trūkumo), iš dalies tik rodo retorinį dėmesį. Pačioje ES laikomasi tos nuomonės, jog rinka, o ne fondai ar kitokios paramos verslui priemonės turi nuspręsti, kurios įmonės geba konkuruoti, o kurios ne.

3. Konkurencinės politikos problemos žemės ūkyje

Nepaisant aštrios kritikos, parama verslui egzistuoja. Deja, Lietuvoje tebevyrauja Vyriausybės interesas formuoti biudžetą ir jį skirstyti, nesureikšminant kito pirmos svarbos tikslo – Vyriausybės atsakomybės sudaryti palankias ekonominės plėtros prielaidas (Prunskienė, 2001). Skirtingose verslo šakose vyriausybės kišimasis ir parama nevienoda. Žemės ūkis yra viena iš labiausiai vyriausybės reguliuojamų verslo visame sričių pasaulyje.

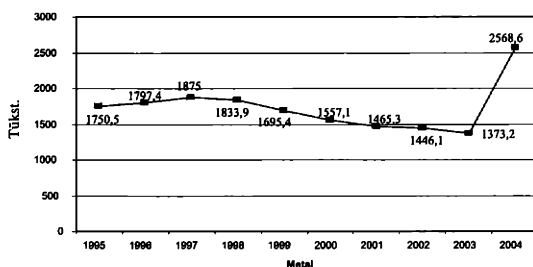
Irena Kriščiukaitienė (1999) nagrinėdama Lietuvos ir ES žemės ūkio ir maisto produktų rinkų reguliavimą skiria keturias reguliavimo priemones: kainų reguliavimą, intervenciją į

rinką, pajamų subsidijas gamintojams, pasiūlos reguliavimo priemonės (kvotas), netiesiogines rėmimo formas (mokslo ir mokyimo, konsultavimo, socialinės ir regioninės plėtros programų).

Ramūno Vilpišausko (2004) teigimu, sunku prognozuoti bendrus pokyčius, bet galima tvirtai teigti, kad didės tų produktų, kuriems bus skiriama parama, gamyba. Intensyviai reguliuojama bendroji žemės ūkio politika labai aiškiai sukuria tam tikrus lūkesčius ir skatina ekonominę veiklą ten, kur tikimasi gauti paramą, o ne ten, kur galima tikėtis rinkos paklausos. Produktų, kurių ES neremia tiesiogiai, gamyba labai nedidės. Šias prognozes patvirtina ir pasėlių deklaravimo pasikeitimai, atsiradę dėl ES tiesioginių išmokų už pasėlius, bei išmokų už pasėlius iš nacionalinės kaimo plėtros programos (KPP).

Šiais metais Lietuvoje paraiškas gauti tiesioginių išmokų už pasėlius ir žemės ūkio naudmenas pateikė 238 171 žemdirbys – deklaruotas 2 568 611 hektarų žemės plotas (Nacionalinė mokėjimo agentūra, 2004).

Taigi išties ūkininkai orientuojasi į ES tiesiogines išmokas ir deklaravo 1,87 karto didesnę pasėlių plotą nei 2003 metais. Ūkininkai sa-

1 pav. Lietuvoje deklaruoto pasėlių ploto dinamika

Šaltinis: sukurta autorių pagal Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Nacionalinės mokėjimo agentūros prie Žemės ūkio ministerijos duomenis

vo verslą taip pat orientuos į veiklos sritis, kurios bus remiamos ES struktūrinių fondų, o ne į tas, kurių bus paklausa.

Kitas dalykas, į kurį reikėtų atkreipti dėmesį, – parama ne visada visa atitenka ūkininkams. Interviu apklausta 18 Kėdainių rajono ūkininkų, pasirašiusių paramos sutartį pagal SAPARD programos „Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą“ grūdinių kultūrų ir linų sektorių (Nacionalinės mokėjimo agentūros duomenimis, iš viso pagal šį sektorių paramos sutartis pasirašė 22 Kėdainių raj. ūkininkai (Nacionalinė mokėjimo agentūra, 2004)). Tyrimas atskleidė, kad Kėdainių rajone, kur yra nemažai stiprių ūkių, vyksta didelė konkurencija dėl žemės, ūkininkai neturi kur plėsti savo žemės ūkio naudmenų plotų, išskyrus tuos atvejus, kai jiems pavyksta perimti jau įdirbtas nuomojamas žemes iš konkurentų. O atsiradus paramai ir taip palyginti nemaža nuomos kaina 50–100 litų (2003 m.) už hektarą šoktelėjo iki 150–200 litų (2004 m.) už hektarą (priklausomai nuo žemės našumo ir ploto vientisumo). Taigi vidutiniškai nuoma padidėjo iki 100 litų.

Šių nuomos kainų šuolį ūkininkai sieja su ES tiesioginėmis išmokomis už pasėlius. Žemės ūkio ministerijos duomenimis, už ES remiamų pasėlių hektarą ūkininkai gaus apie 300 litų, o už kitų remiamų pasėlių hektarą – apie 120 litų (Žemės ūkio ministerija, 2004). Apklausoje dalyvavę Kėdainių ūkininkai augina grūdines kultūras, kurias remia ES, ir gaus 300 litų už pasėlių hektarą tiesioginę paramą. Tikroji paramos dalis, tenkanti ūkininkams ir paramos dalis nuomotojams, vaizduojama 2 paveiksle.

Taigi ūkininkai faktiškai gauna tik 67 proc. paramos už ES remiamus pasėlius, arba apie 200 litų už hektarą. Panaši tendencija ir kitose paramos srityse. Ūkininkų teigimu, 2003 m. atsiradus KPP žemės ūkio technikos atnaujinimo programai (parama iki 20 proc., ne daugiau kaip 40 000 Lt), pabrango MTZ markės

Nuomotojų dalis 33%

Ūkininkų dalis 67%

2 pav. ES paramos už pasėlius dalis, tenkanti ūkininkams ir nuomotojams
Šaltinis: Sukurta autorių

traktoriai, nes pagal paramos dydį tik į šios markės traktorius buvo galima orientuotis.

Stambiems ūkiams, kurių produktų kokybė jau dabar atitinka ES normas, bus lengviau. Smulkiems ūkiams, kurie turi po keletą karvių, gali reikėti arba nemažai investuoti, kooperuotis, arba nutraukti veiklą, o ji dabar sunkiai gali būti vadinama komercine. Ūkininkavimas dažnai yra papildomas pajamų šaltinis. Klaidingai manoma, kad savo reikmėms žmonės negalės skersti kiaulių ar pan. To daryti nebus draudžiama – tiesiog produktai, neatitinkantys standartų, nebus tiekami rinkai. Smulkūs žemės ūkis Lietuvoje yra labiau gyvenimo būdas ir galimybė prisidūrėti prie pajamų nei komercinė veikla, kuri gali tikrai bankrutuoti.

Mitingai ir protesto akcijos rodo, kad nemažai žmonių daugiau tikisi ne iš savo veiklos, bet iš to, ką valstybė nuspręs (politikai nesistengia sumažinti šių lūkesčių). Ūkininkai ne patys nori bandyti įvairią veiklą – vienai nepavykus, imtis kitos, o kaltina Vyriausybę. Tai rodo, jog ūkininkai savo verslą sieja su Vyriausybės politika ir kad persikvalifikuoti, naujas veiklas išbandyti nėra labai paplitęs būdas keisti gyvenimą kaimo vietovėse. Kita vertus, tie, kurie protestuoja, toli gražu nėra dauguma kaimo gyventojų, – jie rodo svarią nuomonę, tačiau yra ir kitų žmonių, kurie plėtoja verslą, turizmą, imasi alternatyvios veiklos. Tuo labiau kad dalis paramos žemės ūkiui lėšų nu-

matyta alternatyvios veiklos plėtrai. Esamos lėšos taip pat gali žmones masinti galvoti apie kitokią veiklą.

Išvados

1. Vyriausybės konkurencinė politika ir parama verslui yra vertinama nevienareikšmiškai. Teigiama ribojamąją konkurencijos politiką ir paramą verslui vertina: merkantilstai, protekcionistai ir keinsistai, o neigiamai: klasikinės ekonomikos, austrų ekonominės mokyklos atstovai.

2. Merkantilistams svarbiausia, kad būtų išlaikyta palanki šalies eksporto ir importo pusiausvyra. Šiam tikslui kaip vieną iš priemonių merkantilistai siūlo paramą verslui.

3. Protekcionistams svarbiausia apginti savo šalies gamintojus. Jiems svarbiausia, kad valstybės politika padėtų netiesiogiai per muitus ir / arba netarifinius barjerus saviems gamintojams. Neefektyvius gamintojus saugoti nuo bankroto nėra racionalu, nes taip pažeidžiamas verslininkystės principas – „visiška atsakomybė už veiklos rezultatus“. Tačiau jei šaka yra tik besikurianti, parama verslui gali padėti išplėtoti naują perspektyvą verslo šaką.

4. Keinsistų manymu, Vyriausybė pajėgi ir atsakinga valdyti visuminę paklausą ir taip galinti užtikrinti nuolatinę gerovę. Aktyvi valstybės politika ekonomikoje, jų nuomone, yra viena iš priemonių, padedančių įveikti ekonominį nestabilumą.

5. Klasikinės ekonomikos teorijos atstovai pasisakė už kuo mažesnę valstybės vaidmenį rinkoje. Kadangi parama verslui yra viena iš

daugelio valstybės kišimosi priemonių, klasikinės ekonomikos teorijos atstovų požiūris į paramą neigiamas. A. Smithas teigė, kad gamintojo interesai verti dėmesio tik tiek, kiek jie gali padėti vartotojo interesams. Pagal A. Smithą, gamintojų nereikėtų remti, jei jų rėmimas pažeistų vartotojų interesus. Taip pat gali būti pažeisti ir kitų šakų verslininkų interesai. T. Malthusas, kaip ir A. Smitas, siūlė riboti paramą, taikyti ją taip, kad neskatintų vengti ekonominės atsakomybės.

6. Austrų ekonominės mokyklos atstovų manymu, mainai lemia geresnę žmonių poreikių tenkinimą, tai yra didesnę žmonių naudą, nors jie tiesiogiai ir nedidina fizinės ekonominių gėrybių apimtys. Austrų ekonominės mokyklos atstovai mano, kad gali kilti pavojus ir mainų teikiamą naudą virs žala, jei valstybė ribos jos prekybos laisvę ir teks „paramą“ savo verslininkams.

7. ES ekonominės tvarkos šerdis yra laisvosios konkurencijos principas, kuris derinamas su parama. Bet ši parama neorientuota į stambų verslą tiesiogiai. Labiausiai ES yra remiamas žemės ūkio verslas. Todėl šiame sektoriuje dėl tinkamos paramos kyla ir didžiausios problemos.

8. Esanti parama Lietuvos ūkininkams yra būtina integruojantis į ES, tačiau ne visa gaunama parama atitenka patiems ūkininkams. Be to, ūkininkai turi orientuotis į remiamas veiklas, neatsižvelgdami į paklausą. Natūralu, kad ūkininkas gaus didesnę naudą iš tos veiklos, kuri bus labiau remiama. Jis net ir norėdamas ir turėdamas savo viziją yra priverstas atsižvelgti į valstybės remiamą veiklą.

LITERATŪRA

1. Čiegis Remigijus. Darnus vystymasis: ekonominiai aspektai. Kaunas: ECAT, 2001. 54 p.

2. Gidė Charles, RIST Charles. Ekonominių teorijų istorija: nuo fiziokratų ligi mūsų laikų. Kaunas. VDU Teisių fakultetas, 1935. 776 p.

3. Gronskas Vladas. Prekinė verslininkystė ir natūrinė ūkinė veikla. Kaunas: Technologija, 2001. 280 p.

4. Heilbronner Robert. Didieji Ekonomistai. Vilnius: Amžius, 1995. 394 p.

5. Krikščiukaitienė Irena. Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkų reguliavimas ir jo palyginimas su ES. Lietuvos integracija į Europos Sąjungą: žemės ūkio uždaviniai ir mokslo vaidmuo. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 1999. P. 31–36.

6. Lydeka Zigmantas. Ekonominių teorijų istorija. 2001. 196 p.

7. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. ES svarbu rinkai, o ne fondai: interviu su Ramūnu Vilpišausku. [interaktyvus] [žiūrėta 2004 m. birželio 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.lrinka.lt/Straipsn/Esfondai.phtml>>

8. Melnikas Borisas. Socialinė ekonominė raida ir mokslo plėtra: strateginiai sprendimai // Lietuvos ekonominė socialinė būklė ir plėtros strategija: mokslo darbų rinkinys. Kaunas: Technologija, 2001. P. 82–92.

9. Nacionalinė mokėjimo agentūra. Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą. [interaktyvus] [žiūrėta 2004 m. rugpjūčio 08 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.nma.lt/?2720029762>>

10. Nacionalinė mokėjimo agentūra. Suskaičiuotas deklaruitas pasėlių plotas. [interaktyvus] [žiūrėta 2004 m. rugpjūčio 08 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.nma.lt/?796171340>>

11. Palilytė Regina. Ekonominės minties istorija. Vilniaus: Vilniaus universiteto leidykla, 1997. 64 p.

12. Prunskienė Kazimiera. Lietuvos ūkio būklė ir konkurencingumas ES integracijos kontekste // Lietuvos ekonominė socialinė būklė ir plėtros strategija: mokslo darbų rinkinys. Kaunas: Technologija, 2001. P. 116–132.

13. Simanavičienė Žaneta. Valstybinis verslo reguliavimas. Kaunas: Technologija, 2002. 114 p.

14. Svieška Vytautas, Baumilienė Valerija, Bernatonytė Dalia ... Makroekonomika. Kaunas: Technologija, 2002. 635 p.

15. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Žemės ūkis: pasėliai. [interaktyvus] [žiūrėta 2004 m. birželio 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.std.lt/web/main.php?parent=234>>

16. Tatham Allan. Europos Sąjungos teisė. Vilnius: Eugrimas, 1999. 426 p.

17. Varian Hal R. Mikroekonomika. Vilnius: Margi raštai, 1999. 264 p.

18. Wonnacot Paul., Wonnacot Ronald. Makroekonomika. Kaunas: Litterae Universitatis, 1994. 417 p.

19. Žemės ūkio ministerija. Tiesioginės išmokos 2004. [interaktyvus] [žiūrėta 2004 m. birželio 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://terra.zum.lt/min/failai/tiesismokos.pdf>>

20. Блауг Марк. Экономическая мысль в ретроспективе. Москва: Академия народного хозяйства Дело ЛТД, 1994. 687 с.

PROBLEM OF COMPETITION AND SUPPORT IN ECONOMY, ITS PRACTICAL ASPECTS

Raimundė Matiušaitytė, Edmundas Jasinskas

Summary

The government plays a pervasive role in the economy. It has a variety of roles: it sets the legal framework within which all households and firms take actions; government acts as a producer and consumer. Government plays its indirect roles in affecting how households and firms behave too. It regulates and subsidizes.

In this article is analysed importance of competition for economical development, different opinions of mercantilists, classical economical theory, Keynesian theory, and neoclassical theory about competition and support for business sector. There are analysed principles or EU competition policy, its influence to business sector and markets. Especially emphasised are problems of competition and support in agriculture sector.

The aim of the study is to analyse points of view of different theories about government's policy of

competition and support, EU policy of competition, problems of competition and support in agriculture. The object of study: policy of competition and support. The following methods are used in the study: the analysis and the synthesis of the scientific literature, abstraction, interview and qualitative analysis of the obtained data.

The main conclusions of the work: There still persist different opinions about government's interfering in free economy, competition and subsidizing. Ground of EU economical order is principle of free competition, but it is combined with support. There are most problems in agriculture sector because of relative big support for firms in this area. Support for agriculture sector in Lithuania will change preferences and specialisation of firms acting in this sector.

Įteikta 2004 m. gegužės mėn.